

KURS 9 · ØKT 1

Hvem bestemmer?

10. trinn

40 av 60 min

Uten KI

Mål for økta: elevene kan nevne aktørene rundt et KI-system, skille mellom hvem som tjener, hvem som tar risiko og hvem som kan si nei, og forklare at disse ofte ikke er de samme.

Kort fortalt: en kommune vil kjøpe et oppdiktet system, Kursvarsel, som skal varsle lærere om elever som kan falle fra skolen. Elevene får åtte aktørkort og deler ut fargede lapper for hvem som tjener, hvem som tar risiko, og hvem som kan si nei. Elevene skal gå ut av timen med at de som tar mest risiko, ofte har minst makt.

Før timen

rundt 20 min

- Skriv ut aktørkortene, ett sett per gruppe på tre eller fire: [aktørkort.pdf](#) (åtte kort). Klipp ut kortene.
- Skriv ut aktørkartet, ett per gruppe: [aktørkart.pdf](#).
- Ha klar klistrelapper i tre farger (grønn, rød og blå), femten av hver per gruppe. Tre fargestifter går også.
- Elevene trenger KI-loggen sin ([ki-logg.pdf](#) hvis noen trenger nytt ark).
- Les «Det du trenger å vite» under, og fasiten i fasiten for kurset (egen PDF på øktsiden).
- Åpne presentasjonen: [okt-1.html](#). Trykk N for å se lærernotatene under lysbildet. PDF-en er reserve hvis nettleseren ikke virker.

Det du trenger å vite

Aktørene rundt et KI-system: utviklerne, selskapet som selger systemet, den som kjøper det, de som bruker det, de som blir vurdert, myndighetene og de som gransker utenfra (medier og forskere).

Tre spørsmål om makt: hvem tjener, hvem tar risikoen, og hvem kan si nei? Svarene er ofte ikke de samme.

Regler: personvernreglene (GDPR og personopplysningsloven) gjelder i Norge i dag, også for KI. EU har laget en egen KI-forordning. Norge arbeider med å ta den inn i norsk rett. Den kommer i økt 2.

Casen: kommunen vil kjøpe Kursvarsel fra Skoleteknologi AS. Systemet bruker karakterer og fravær til å varsle lærere om elever som kan falle fra. Selskapet har ikke testet det på norske elever. Alt er oppdiktet.

Det elevene ofte kommer fram til (det finnes ikke ett riktig svar):

Aktør	Tjener	Tar risiko	Kan si nei
Utviklerne	Lønn	Lite	Lite, de følger selskapet
Skoleteknologi AS	Mest	Omdømme	Ja, kan trekke produktet
Kommunen	Sparer tid og penger	Ansvar og sak mot seg	Ja, kan la være å kjøpe
Rektor og lærere	Hjelp i arbeidet	Feil varsler og mer jobb	Delvis
Elever og foreldre	Kanskje hjelp	Mest: feil stempel	Sjelden
Datatilsynet	Ingenting	Lite	Ja, i noen tilfeller
EU	Ingenting direkte	Lite	Ja, kan sette krav og forby
Medier og forskere	Oppmerksomhet	Lite	Nei, men kan påvirke

Poenget: elevene tar mest risiko, men har minst makt til å si nei.

I kurs 9 kommer faktadelen før det praktiske, fordi kurset er på 10. trinn.

Slik går timen

Del	Lysbilde	Tid
Start: hva tror du?	1 og 2	3 til 5 min

Del	Lysbilde	Tid
Fakta: aktører, makt, regler, casen	3 til 6	6 til 10 min
Praktisk: aktørkartet	7	14 til 18 min
Diskusjon	8	6 til 10 min
KI-logg	9	3 til 5 min

Lysbilde 10 er kilder, og trenger ikke vises i timen.

Start: hva tror du?

3 til 5 min

KJERNE

Lysbilde 1 og 2. Ble KI-loggen fra kurs 8 flyttet, gjør elevene den nå.

Ellers deler du ut en lapp til hver elev. **Si:** «Hvem bestemmer hva et KI-system skal gjøre, og hvem kan stoppe det? Skriv det på lappen.» Lappen legges i konvolutten.

1. Fakta og info

6 til 10 min

KJERNE

Lysbilde 3. Si: «Rundt et KI-system finnes det mange aktører.» Les listen. «Alle har noe å si, men ikke like mye.»

Lysbilde 4. Si: «Vi stiller tre spørsmål om makt. Hvem tjener? Hvem tar risikoen? Hvem kan si nei? Svarene er ofte ikke de samme.»

Lysbilde 5. Si: «Personvernreglene gjelder i Norge i dag, også for KI. EU har i tillegg laget en egen lov for KI, og Norge arbeider med å ta den inn. Den ser vi på neste gang.»

Lysbilde 6. Si: «Dette er dagens case. Kommunen vil kjøpe et system som heter Kursvarsel. Det bruker karakterer og fravær til å varsle lærere om elever som kan falle fra. Selskapet har ikke testet det på norske elever. Alt er oppdiktet.»

2. Praktisk

14 til 18 min

KJERNE

Lysbilde 7. Grupper på tre eller fire. Del ut aktørkortene, aktørkartet og lappene.

Trinn 1: les aktørkortene (3 til 4 min). **Si:** «Les de åtte kortene, og legg dem på aktørkartet.»

Trinn 2: del ut lapper (6 til 8 min). **Si:** «Dere har femten lapper i hver farge. Grønn betyr tjener. Rød betyr tar risiko. Blå betyr kan si nei. Fordel lappene på aktørene. En aktør kan få flere lapper i samme farge. Dere kan ikke bruke flere lapper enn dere har.»

Trinn 3: les kartet (4 til 5 min). **Si:** «Finn aktøren med flest røde lapper og aktøren med flest blå. Er det samme aktør? Skriv svaret.»

Se etter, og spør:

- Grupper som gir elevene mange blå lapper. Spør: «Hvor ofte kan en elev egentlig si nei til et system kommunen har kjøpt?»
- Grupper som gir utviklerne mye makt. Spør: «Hvem bestemmer hva utviklerne skal bygge?»
- Grupper som glemmer mediene og forskerne. Spør: «Hvem avslører feil?»

3. Diskusjon

6 til 10 min

Lysbilde 8. Still ett spørsmål om gangen. La elevene tenke alene i et halvt minutt, snakke med den som sitter ved siden av i ett minutt, og si det til hele klassen etterpå.

- **Kjernespørsmål:** «Hvem har mest makt, og hvorfor?» (Ofte kommunen, som kjøper, og selskapet, som lager. EU og Datatilsynet kan sette grenser.)

- **Utdyping:** «Hva hvis elevene tar mest risiko, men kan minst si nei? Hva bør endres?» (For eksempel at elever og foreldre blir hørt før kjøpet, eller kan klage.)
- **Utdyping:** «Bør elever og foreldre ha rett til å si nei til systemet?»
- **Utdyping:** «Hvem har ansvaret hvis systemet feilvarsler en elev: utviklerne, selskapet, kommunen eller læreren?» (Flere. Kommunen valgte å bruke det, selskapet laget det, læreren handler på varselet.)

4. Skrivning og refleksjon

3 til 5 min

KAN FLYTTES

Lysbilde 9. Elevene ser på lappen fra starten. Så skriver de i KI-loggen:

- Dagens spørsmål: «Hvem bør ha mest makt over et KI-system, og hvorfor?»
- «Nå tenker jeg ...»
- «Jeg lurar på ...»

Har dere dårlig tid, flytter du denne delen til starten av økt 2.

Misforståelser å følge med på

- At systemet bestemmer selv. Mennesker bestemmer hva det skal gjøre og hvem som får bruke det.
- At de som lager systemet har ansvaret for alt. Den som bruker det har ansvar også.
- At KI ikke har regler ennå. Personvernreglene gjelder, og EU har egne regler for KI.
- At ansvar og makt er det samme.

Tilpasning

- **Kort tid:** hopp over trinn 3 og gå rett til diskusjonen.
- **Mer tid:** gruppene velger et annet system (for eksempel en app på mobilen) og lager et nytt aktørkart.

Kilder og kreditering

- Personvernreglene: Datatilsynet.
- EUs KI-forordning: EU-kommisjonens side om rammeverket (sist oppdatert 3. august 2026).
- Casen og alle aktørene er oppdiktet.